

Klimat- och miljöförslag till kommunen

- ett smörgåsbord för kommunalt påverkansarbete

Uppdaterat i oktober 2025

Om smörgåsbordet

Kommuner spelar en central roll i miljöpolitiken och kan fatta beslut som styr i rätt (eller fel) riktning inom flera olika områden. Kommuner är också stora konsumenter och de hållbarhetskrav som ställs i kommunens upphandlingar har stor betydelse. Det här smörgåsbordet innehåller 57 konkreta förslag inom olika områden som kan riktas till kommunen.

Sveriges kommuner skiljer sig mycket åt och de har kommit olika långt i miljöarbetet. För att avgöra vad som kan vara relevanta förslag i just er kommun behöver ni fördjupa er i kommunens förutsättningar och aktuella miljöpolitik.

Förslag som innehåller mål formulerade som X eller år som Y är tänkta att kompletteras utifrån vad som bedöms vara ett ambitiöst och relevant mål för den egna kommunen. Klipp och klistra, inspireras och anpassa som ni önskar!

[Här](#) hittar du Naturskyddsföreningens guide till hur du fördjupar dig i kommunens aktuella politik och kan arbeta för att påverka den.

Innehåll

Klimat	4
Inför en kommunal koldioxidbudget	4
Anta en handlingsplan för snabb utsläppsminskning	4
Räkna in konsumtionsbaserade utsläpp	4
Handlingsplan för klimatanpassning	5
Fortbilda anställd personal och politiker om den omställning som krävs	5
Inga fossila investeringar	6
Påskynda omställningen med gröna obligationer	6
Energi	6
Krav på effektiv energianvändning	6
100 procent förnybart i kommunala fastigheter	7
Solenergi på kommunens byggnader	7
Ställ höga miljökrav på fjärrvärme	7
Aktiv klimat- och energirådgivning	8
Ta fram en energiplan	8
Transporter	8
Skapa en fungerande marknad för parkering	8
Minska utsläppen från kommunala transporter	9
Klimatsmart resepolicy	9
Gynna gång, cykel och kollektivtrafik genom en framkomlighetsstrategi	9
Gör kollektivtrafiken mer attraktiv	10
Inga subventioner till flygplatser	10
Biologisk mångfald och värdefull natur	10
Öka andelen skyddad natur i kommunen	10
Kartlägg skogens värden och planera för deras bevarande	11
Ställ om skogsbruket	11
Inget skogsbruk i fjällnära kontinuitetsskog	11
Restaurera skog	12
Upphandla virke från naturnära skogsbruk	12
Restaurera våtmark	12
Stärk grön infrastruktur	13
Gynna pollinerande insekter	13
Bekämpa invasiva arter	14
Kartlägg tätortsnära natur	14

Mat och jordbruk	14
Ekologiskt jordbruk på kommunal mark	14
Miljösmart mat i kommunen.....	15
Minska matsvinnet.....	15
Mer ängs- och betesmark	16
Bygg inte bort jordbruksmark	16
Cirkulära näringsflöden	16
Vatten.....	17
Värna strandskyddet.....	17
Motverka övergödning.....	17
Miljöanpassa vattenkraft och riv ut dammar	17
Aktiv vattenplanering.....	18
Giftfri miljö.....	18
Minska användningen av skadliga kemikalier.....	18
Sanera förorenade områden	19
Tillsyn av företag.....	19
Dricksvatten utan PFAS	19
Kemikaliekrav i offentlig upphandling.....	20
Giftfria material vid byggnation	20
Gör det lättare att lämna miljöfarligt avfall	20
Hållbar konsumtion och offentlig upphandling.....	21
Offentlig upphandling.....	21
Stärk återbruket	21
Stimulera delningsekonomin.....	21
Skolan och lärande för hållbar utveckling.....	22
Satsa på lärande för hållbar utveckling.....	22
Kompetensutveckla rektorer, lärare och annan skolpersonal.....	22
Samverkan mellan skolan och närsamhället	23
Satsa på gröna skolgårdar	23
Övergripande.....	23
Satsa på friluftsliv	23
Inrätta ett kommunalt miljøråd.....	24
Starta ett lokalt näringslivsnätverk för klimat och miljö	24

Klimat

Inför en kommunal koldioxidbudget

För att följa Parisavtalets mål om att hålla uppvärmningen under 2 grader och helst under 1,5 grader återstår endast ett visst utsläppsutrymme. Forskare vid Uppsala universitet beräknade år 2021, med utgångspunkt i IPCC:s rapporter, det dåvarande svenska utsläppsutrymme om vi vill hålla oss inom 67 procents sannolikhet att nå 1,5-gradersmålet. De landade då i att Sverige med dåvarande utsläppsnivå gjort slut på hela sitt utsläppsutrymme år 2026 och att årliga minskningar på 12-17 procent per år krävdes. Sedan dess har utsläppen inte varit i närheten av att minska i tillräcklig omfattning. Det krävs nu ännu snabbare utsläppsminskningar. Sverige har ett ansvar att minska utsläppen snabbare än låginkomstländer eftersom vi bidragit mer till dagens klimatkris och har bättre förutsättningar för en snabb omställning. Dessutom måste låginkomstländer tilldelas ett visst utsläppsutrymme för att kunna förbättra dess befolknings välfärd. Utifrån dessa principer kan den totala mängd koldioxid som Sverige högst får släppa ut brytas ned till vad som högst får släppas ut per år, genom en så kallad koldioxidbudget. Denna kan i sin tur brytas ned till en kommunal koldioxidbudget för en enskild kommun. Genom att kombinera koldioxidbudgeten med offentligt tillgänglig statistik om hur stora kommunens faktiska utsläpp är i olika sektorer skaffar sig kommunledningen ett kraftfullt verktyg för att minska utsläppen. Allt fler kommuner har antagit kommunala koldioxidbudgetar.

Förslag: Inför en kommunal koldioxidbudget.

Anta en handlingsplan för snabb utsläppsminskning

Antagna klimatmål eller en koldioxidbudget visar hur mycket utsläppen måste minska inom ett antal år eller årligen. De säger dock inget om vilka åtgärder som ska vidtas. För detta krävs en konkret handlingsplan. En undersökning som gjordes av Klimatkollen 2023 visade att det då endast var 140 av 290 kommuner som hade en aktuell och tillgänglig handlingsplan för att minska sina klimatutsläpp. En handlingsplan ska innehålla tidpunkter för åtgärder och dess effekter, samt bedömningar av de ekonomiska konsekvenserna. Handlingsplanen måste göras tillgänglig för allmänheten och finnas med som underlag i relevanta kommunala beslut. Det är ett omfattande arbete, men utan en handlingsplan riskerar såväl utsläppsminskningsmål som koldioxidbudgetar att bli slag i luften.

Förslag: Anta en konkret handlingsplan för att snabbt minska kommunens utsläpp i linje med Parisavtalets mål.

Fördjupning: Se Klimatkollens [pressmeddelande](#) och en [debattartikel](#) som Naturskyddsföreningen skrev tillsammans med dem för mer information

Räkna in konsumtionsbaserade utsläpp

Klimatutsläpp beräknas i regel utifrån utsläpp inom Sverige. Det räcker dock inte som beräkningsmetod då det finns en "dold" utsläppsmängd utanför landets gränser. Konsumtionsbaserade utsläpp är de utsläpp som den svenska konsumtionen av importerade

material och varor producerade i andra länder samt internationella transporter genererar, minus exporten. På samma sätt avgränsas ofta kommuners utsläppsdata till utsläpp som uppstått inom kommungränserna, vilket riskerar ge en ofullständig bild av utsläppen i kommunen. Därmed blir det svårt att också faktiskt göra något åt dem. Offentlig upphandling spelar en betydande roll för de konsumtionsbaserade utsläppen i en kommun. Idag har endast vissa kommuner börjat inkludera dessa utsläpp i sina planer som ett sätt att synliggöra och vidta åtgärder för hela sin klimatpåverkan.

Förslag: Inkludera konsumtionsbaserade utsläpp i kommunens klimatarbete för att få en helhetsbild över utsläppen.

Tips: Stockholm Environment Institute har lanserat en [Konsumtionskompass](#) där kommunerna kan beräkna sina konsumtionsbaserade utsläpp.

Handlingsplan för klimatanpassning

Klimatförändringarna kommer att påverka alla kommuner i Sverige på olika sätt. Det är därför viktigt att kommunen har aktuella handlingsplaner för anpassning till ett förändrat klimat och säkrar tillräckliga finansiella resurser för genomförande från relevanta lokala, regionala och nationella myndigheter/budgetar. Exempelvis behöver handlingsplanen omfatta fysisk planering och planeringen av kommunalt vatten och avlopp för att anpassa kommunen till ökade översvämningsrisker, cirkulära näringssystem, ras- och skredrisker och extremt väder så som intensiva värmeböljor. Även samverkan kring eventuella skogs- och gräsbränder bör beaktas.

Förslag: Säkerställ att kommunen har aktuella handlingsplaner för anpassning till ett förändrat klimat.

Fortbilda anställd personal och politiker om den omställning som krävs

Det kommer att krävas kraftfulla åtgärder i närtid för att undvika de värsta klimatförändringarna. För att öka stödet för nödvändiga åtgärder behövs kunskap hos både medborgare och politiker om dagens situation, vad som krävs och hur vårt samhälle kan se ut när vi ställt om. För detta krävs utbildning. Här kan kommunen, som ofta är en stor arbetsgivare, ta ett viktigt ansvar för att öka kunskapen hos alla sina anställda. Utbildningsinsatser kan handla både om pågående klimatförändringar och hur den kommunala organisationens olika delar kan bidra till den nödvändiga omställningen.

Förslag: Utveckla och genomför en klimatutbildning för alla anställda och/eller politiker i kommunen.

Tips: Klimatkommunerna har tillsammans med SKR tagit fram ett gratis [fortbildningsmaterial](#) för förtroendevalda i kommuner. Det är relevant både för politiker och anställda inom kommunen.

Inga fossila investeringar

Kommunen behöver aktivt styra bort från indirekt stöd till det fossila. Många kommuner äger och förvaltar ett stort kapital som kan investeras i bolag. Flera kommuner har idag placeringar i bolag som påverkar klimatet negativt, till exempel inom olje-, kol- och gasindustrin. Kommuner har ofta en placeringspolicy och den kan uppdateras med krav på att kommunens kapital inte ska investeras i fossilbolag.

Förslag: Avinvestera alla kommunala innehav i bolag vars verksamhet går ut på att prospektera, utvinna, producera, distribuera och sälja fossila bränslen.

Påskynda omställningen med gröna obligationer

Kommunen har möjlighet att påskynda klimatomställningen genom att styra kapital mot hållbara investeringar. Ett konkret verktyg är att ge ut gröna obligationer, där kapitalet öronmärks för projekt som främjar miljö och klimat – till exempel energieffektivisering, hållbara transporter och klimatanpassning. Ett växande antal kommuner har redan valt att använda gröna obligationer som en del av sin finansiella strategi, vilket visar att modellen är både genomförbar och effektiv. Genom att erbjuda investerare en tydlig hållbar profil kan kommunen både minska sin klimatpåverkan och attrahera kapital från aktörer som söker gröna placeringar.

Förslag: Kommunen bör ge ut gröna obligationer för att attrahera finansiering till projekt som stärker och påskyndar klimatomställningen.

Energi

Krav på effektiv energianvändning

Kommunens sammanlagda ytor av offentliga lokaler innebär stora volymer som ska värmas upp, särskilt vintertid. Det är viktigt att kommunen går före och eftersträvar en så låg och effektiv energianvändning som möjligt. En sådan utveckling kan främjas via energioptimering i kommunens fastigheter och gatumark, genom energieffektivare uppvärmning, isolering, vattenförbrukning, ventilation, elsystem och belysning. En satsning på energieffektivisering innebär också lägre energikostnader. Enligt Sveriges Kommuner och Regioner kan åtgärder för energieffektivisering uppnå en energibesparing på 25 procent på 20 år för svenska kommuner och regioner. Enligt det nya EU-direktivet om byggnaders energiprestanda (EPBD) måste medlemsländer fastställa en maximal mängd energi som offentliga byggnader får använda per kvadratmeter och år (MEPS), vilket gör renovering av byggnader med sämst energiprestanda extra angeläget.

Förslag: Öka kraven på effektiv energianvändning i offentliga lokaler och utemiljöer.

100 procent förnybart i kommunala fastigheter

Fossila bränslen behöver fasas ut helt. Detta inkluderar även torv och plast i fjärrvärmeverk. En övergång till mer förnybart kan ske på flera sätt. En del av övergången är en ökad andel solenergi, exempelvis genom solceller på kommunala fastigheter, upprättande av solkartor som visar hur mycket solenergi som når olika tak och byggnad av solparker för medborgare som inte har möjlighet att sätta upp egna solceller. För att öka andelen vindkraft kan kommunen kartlägga den bästa placeringen av vindkraft inom kommunen, till exempel när översiktsplaner uppdateras. Kommunen kan också se till att eventuella fjärrvärmeverk i kommunen drivs av helt förnybara och hållbara bränslen. Genom att välja miljömärkt el kan kommunen säkra att den förnybara elproduktionen tar hänsyn till både miljö och klimat.

Förslag: Gå över till en 100 procent förnybar fastighetsuppvärmning och miljömärkt elproduktionsdrift av kommunala fastigheter.

Solenergi på kommunens byggnader

Sveriges kommuner har utmärkta förutsättningar för att öka användningen av solenergi. Sammantaget bildar taken på kommunens byggnader en stor yta (skolor, förskolor, äldreboenden, kommunala bostadsbolag mm). Dessa takytor skulle i många fall kunna nyttjas för att producera energi. Kommunen har mycket att vinna på att ta hand om den solenergi som når kommunens tak. Att producera solceller bidrar till att minska behovet av el från övriga elnätet och till att öka andelen förnybar energi. Solvärmeanläggningar är pålitliga system med lång livslängd och minimalt drift- och skötselbehov. Ett solenergikrav på offentliga byggnader börjar gälla 2027 enligt ett reviderat EU-direktiv om byggnaders energiprestanda.

Förslag: Sätt solceller på kommunens byggnader.

Ställ höga miljökrav på fjärrvärme

Kommunens fjärrvärmeproduktion kan minimera sin miljöpåverkan genom att se över vilka bränslen som används, samt på längre sikt skifta energikällor. Som första steg ska alla fossila bränslen fasas ut. År 2022 lade EU fram en strategi för kyla och uppvärmning som syftar till att minska användningen av fossila bränslen. För kraftvärmeverk som förbränner avfall är det viktigaste att ha en plan för hur avfallet kan sorteras så att inget fossilt avfall, som plast, förbränns. För biobaserad kraftvärme är det viktigt att ha rätt typ av träbränsle. Stubbar och större rundved, eller energiprodukter med dessa som råvara, bör *inte* utnyttjas för energi i kommunens kraftvärmeverk. Både stubbar och rundved har betydande klimatpåverkan om de förbränns, eftersom de annars hade varit ett långvarigt lager för kol. De fyller dessutom en viktig funktion för den biologiska mångfalden. På sikt behöver fjärrvärmeproduktionen bli mindre beroende av att elda biobränslen. Mer skog behöver skyddas och avverkningar bör i högre grad ge långlivade produkter istället för kortlivade produkter och energi, samtidigt som andra sektorer behöver bioråvara för sin omställning, så biomassa för energiändamål kan bli en bristvara. Kommuner bör därför se över möjligheter att få värme från alternativa källor, som solvärme eller utnyttjad spillvärme (från icke-fossila processer).

Förslag: Ställ höga miljökrav på val av bränsle i kommunens kraftvärmeproduktion och se till så kommunen har en plan för minskat beroende av biobränslen.

Aktiv klimat- och energirådgivning

Genom sin klimat- och energirådgivning kan kommunen aktivt ta ansvar även för sina invånares energianvändning. Klimat- och energirådgivare finns i samtliga kommuner, men de är mer eller mindre synliga. Genom att tydligt lyfta tjänsterna som dessa rådgivare kan erbjuda kan de göra större nytta. Det är särskilt viktigt att rådgivningen aktivt söker sig till hushåll med mindre resurser, samt de företag och hushåll som använder stora mängder energi. En möjlighet är riktade kampanjer, för till exempel energieffektivisering, solceller eller elbilsladdning.

Förslag: Aktiv och utåtriktad kommunal klimat- och energirådgivning.

Ta fram en energiplan

Varje kommun ska ha en aktuell energiplan som visar hur kommunen kan bidra till energiomställningen lokalt. Energiplaner ska omfatta tillförsel, distribution och användning av energi i kommunen och är viktiga bland annat för att sektorer som fortfarande använder fossila bränslen ska elektrifieras.

Förslag: Ta fram en ambitiös energiplan.

Tips: Hos Energimyndigheten finns [vägledningmaterial](#) för energiplaner.

Transporter

Skapa en fungerande marknad för parkering

Idag är parkering ofta subventionerad genom att de fulla kostnaderna inte syns för den som parkerar utan istället subventioneras av grannar, andra kommuninvånare eller andra kunder. En viktig åtgärd för miljö och rättvisa är att se till att den som parkerar betalar den fulla kostnaden för sin egen parkering. Kommuner bör kartlägga de direkta kostnaderna för drift och underhåll, kapitalkostnader för parkeringsanläggningar, och alternativkostnader då marken istället hade kunnat användas för andra ändamål. När de riktiga kostnaderna syns så får det en omedelbar positiv effekt för miljön. Studier har visat att människor är mer benägna att undvika bilen om de vet att de måste betala p-avgift när de anländer till en parkering. Det är fler som då väljer att cykla, gå eller åka kollektivt. Förutom pris är det flera andra faktorer som styr användningen av parkering på en viss plats, exempelvis tillgång till bilparkering i området, kollektivtrafikutbud, tillgänglighet med cykel, kvalitet på cykelparkering och antal boende inom gångavstånd.

Förslag: Låt den som parkerar själv betala den fulla kostnaden och se över hur parkering prioriteras i samhällsplaneringen för att gynna hållbara transporter.

Minska utsläppen från kommunala transporter

Inom den kommunala verksamheten sker många transporter. Skolskjuts, hemtjänst, färdtjänst, varutransporter, sophämtning och liknande som betalas av kommunen bör få en plan för hur växthusgasutsläppen helt ska upphöra. Genom att ställa krav på miljömärkta transporter kan kommunen minska transporternas negativa påverkan. Transporter märkta med Bra Miljöval utgörs exempelvis av biogas-, el- eller cykelfordon, och förarna har kollektivavtal eller arbetsrättsliga villkor motsvarande kollektivavtal.

Förslag: Anta ett mål om att fasa ut alla fossildrivna transporter inom kommunens verksamhet och en strategi för att nå dit.

Klimatsmart resepolicy

Genom att anta en ambitiös resepolicy kan kommunen premiera klimatvänliga transportmedel, minska avtrycket från anställdas tjänsteresor och inspirera andra aktörer att göra detsamma. En resepolicy bör ange en tydlig prioriteringsordning för vilken typ av transporter som bör användas. Klimatsmarta kortare resor kan underlättas genom att till exempel erbjuda en cykelpool. På längre sträckor ska tåg vara förstahandsvalet. Flygresor bör avrådas och vara ett tydligt sistahandsval. Vid fossila transporter kan kommuner även inrätta en lokal växthusgasfond genom att lägga en avgift på varje bil- och flygresor som sedan används till att stimulera hållbart resande. Kommuner bör även stimulera till resefria möten, genom att göra digitala mötesverktyg tillgängliga och fria från tekniskt krångel. Transporter bör vara miljömärkta, när det alternativet är tillgängligt. De anställda bör även uppmuntras resa miljöanpassat till och från jobbet.

Förslag: Besluta om en resepolicy för klimatvänliga resor för kommunanställda och kommunpolitiker.

Gynna gång, cykel och kollektivtrafik genom en framkomlighetsstrategi

I tätorter upptas idag stora ytor av privata bilar. Bilar tar plats, bullrar, orsakar utsläpp av farliga partiklar samt klimatskadliga utsläpp och försämrar för övriga trafikslag. Dessutom är de ineffektiva då många kör ensamma i sin bil. Privattilar använder i genomsnitt 1,2 säten av 5. En framkomlighetsstrategi vänder på perspektivet och prioriterar gående, cyklister och kollektivtrafik. Den ytkrävande privatbilen får stå tillbaka och ge plats för en stad där flera trafikslag kan samsas, exempelvis genom att minska antalet körfält och omvandla dessa till kollektivtrafikfält eller cykel- och gångbanor. En framkomlighetsstrategi gynnar transporter i tätorten med låg klimatpåverkan och som upptar liten yta per transporterad person. Det skapar plats för närlatur och mänskliga möten i stadsmiljön.

Förslag: Anta en framkomlighetsstrategi i kommunen som prioriterar gång, cykel och kollektivtrafik framför privatbilar.

Gör kollektivtrafiken mer attraktiv

När fler använder kollektivtrafiken istället för privat bil så gynnar det både närmiljön, klimatet, folkhälsan och trivselen på orten. Kollektivtrafikresandet ökar när den blir mer användbar och smidig, vilket betyder att kommuner och regioner behöver arbeta tillsammans för att säkerställa att kollektivtrafikslinjer går där människor vill resa och med avgångstider som sammanfaller med resenärernas behov, att restiden kan konkurrera med biltransporter, hög turtäthet och att resan har så få byten som möjligt. Två viktiga åtgärder är att kommunerna ger kollektivtrafiken prioritet över bilar på kommunala vägar (så kallad signalprioritering), och att kommunerna göra om bilkörfält till kollektivtrafikkörfält. Dessa två åtgärder har stor potential att få fler att lämna bilen och resa kollektivt istället.

Förslag: Signalprioritera kollektivtrafiken på kommunala vägar och gör om bilkörfält till körfält för kollektivtrafik.

Inga subventioner till flygplatser

I Sverige finns många regionala och kommunala flygplatser som är olönsamma och som därför subventioneras med skattepengar. Endast någon enstaka av de regionala flygplatserna går med vinst, delvis för att svenskarna väljer att flyga mindre. Trafiken utgörs i allmänhet av inrikesflyg eller charterflyg till utlandet. Genom att subventionera flygresor bidrar flygplatserna till de nationella och globala utsläppen. Att kommuner och regioner varje år stoppar in miljontals skattekronor i de konkursfärdiga flygplatserna innebär att de aktivt subventionerar fossila utsläpp och därigenom försvårar den omställning som är nödvändig.

Förslag: Kommunen/regionen ska upphöra med ägande och/eller finansiellt stöd till flygplats X.

Biologisk mångfald och värdefull natur

Öka andelen skyddad natur i kommunen

Skyddad natur behövs för att bevara den biologiska mångfalden och andra viktiga ekosystemtjänster som rening av luft och vatten. Den skyddade naturen är också så en viktig tillgång för rekreation, friluftsliv och naturturism. I Sverige är cirka 15 procent av landytan skyddad i någon form. Enligt EU:s strategi för biologisk mångfald ska 30 procent av landytan vara skyddad till år 2030, varav minst 10 procent ska vara strikt skyddad. I det strikta skyddet ska samtliga ur- och naturskogar ingå. Fler områden behöver få ett långsiktigt formellt skydd för att Sverige ska klara internationella åtaganden och uppnå miljömålen. Kommuner kan bidra till en ökad andel skyddad natur genom att bilda naturreservat, biotopskydd och naturvårdsavtal. Genom Naturvårdsverket kan kommunerna få bidrag för att köpa mark, betala ersättningar till markägare och även till förberedelsearbete.

Förslag: Skapa fler skyddade områden på kommunens mark och/eller genom att bilda formella skydd på annan mark. På kommunens mark måste ett strikt skydd för samtliga ur- och naturskogar säkerställas.

Tips: [här](#) kan man se hur stor andel av landytan som är formellt skyddad på kommunnivå.

Kartlägg skogens värden och planera för deras bevarande

Skog är ett ekosystem med många värden. Skogen utgör livsmiljö för hälften av alla arter som finns i Sverige, är värdefull för friluftsliv och rekreation och rymmer en stor mängd av våra kulturlämningar. Enligt miljömålet *Levande Skogar* ska skogens biologiska mångfald bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas. Uppföljningarna visar att miljömålet inte nås och utvecklingen i miljön går åt fel håll i största delen av landet. Ett särskilt stort och brådskande problem är förlust och fragmentering av skogar med höga naturvärden. Även sociala värden och kulturmiljövärden går förlorade. Brist på kunskap om vilka värden som finns i skog är en bidragande orsak till att dessa skadas eller förstörs vid skogsbruksåtgärder och annan exploatering.

Förslag: Genomför en heltäckande kartläggning på det kommunala skogsinnehavet av skogar med höga naturvärden, höga sociala värden samt förekomst av kulturlämningar. Införliva kunskapen i all kommunal planering så att skogens värden kan bevaras.

Ställ om skogsbruket

Biologisk mångfald är en förutsättning för allt liv på planeten och grunden för ett fungerande ekosystem som ger oss produkter och tjänster som bidrar till vår välfärd och livskvalitet. Forskning visar att skogsekosystem med en stor variation av trädslag av olika ålder och en hög biologisk mångfald också är mer motståndskraftiga mot störningar som exempelvis storm och insektsangrepp än ensartade skogar. Det intensiva skogsbruket med kalhyggen har omformat Sveriges skogslandskap till bekostnad på skogens biologiska mångfald och dess sociala och kulturella värden. Både naturkrisen och klimatkrisen visar med all tydlighet att det krävs en omställning till ett naturnära skogsbruk som bevarar och utvecklar skogens alla värden i stället för att förstöra dem. Kommunerna ska värna medborgarnas behov av en god miljö, och borde därmed gå före i omställningen av skogsbruket. Öppenhet och medborgardialog kan säkerställa att kommunens skogsförvaltning på bästa sätt gynnar lokalsamhället.

Förslag: Upprätta ett tidsatt omställningsmål för skogsbruket i en kommunal skogsbruksplan och säkerställ allmänhetens insyn i skogsförvaltningen.

Inget skogsbruk i fjällnära kontinuitetsskog

De fjällnära skogarna har historiskt varit befriade från kommersiellt skogsbruk och är med sin relativa orördhet och sammanhängande storlek av globalt intresse för naturvärden. De utgör i många fall även viktiga renbetesområden med hänglavsrika skogar, vilka kan vara helt avgörande för renskötseln under stränga vintrar. De fjällnära skogarna kan även bidra till utveckling av naturturism, friluftsliv, jakt, fiske och lokalsamhället i övrigt. Genom att bevara de fjällnära skogarna kan kommunen ge goda förutsättningar att förena lokalbefolkningens, friluftslivets, renskötselns och naturturismens behov med naturvårdsarbetet.

Förslag: Besluta att inget skogsbruk ska förekomma i kommunalägd kontinuitetsskog ovan den fjällnära gränsen, samt sätt upp mål för restaurering av skogar som påverkats negativt av skogsbruk i samma område.

Restaurera skog

Skogsbruket har orsakat en omfattande utarmning av det svenska skogslandskapet. För att bevara skogens biologiska mångfald räcker det därför inte att skydda de skogar med höga naturvärden som finns kvar. Det krävs också restaurering av stora arealer där mer naturliga och varierade skogar återskapas. Restaurering stärker inte bara den biologiska mångfalden, det leder också till skogar som är mer motståndskraftiga mot klimatförändringarnas effekter. På så vis stärks även skogarnas förmåga att binda in och lagra kol, samt producera virke. Mer varierade och artrika skogar ger också förbättrade förutsättningar för rekreation och friluftsliv, vilket inte bara stärker folkhälsan utan även kan skapa nya jobbmöjligheter inom till exempel naturturism. Med andra ord har kommuner mycket att vinna på att restaurera sina skogar.

Förslag: Restaurera skog motsvarande minst 30 procent av den kommunägda skogen på ett sådant sätt att naturvärdena ökar.

Upphandla virke från naturnära skogsbruk

Kommuner köper varje år stora mängder trävaror till byggprojekt och andra offentliga miljöer. Det innebär att de har en stor möjlighet att påverka hur skogen brukas i Sverige. För att underlätta efterfrågan på virke från ett mer hållbart skogsbruk vid inköp av trävaror bör kommunen aktivt ställa krav på träråvara från ett naturnära skogsbruk. Som vägledning kan kommunen använda [Plockhuggets upphandlingsguide](#) för naturnära skogsbruk, vilken innehåller exempel på upphandlingskrav och dokumentation. På så sätt kan kommunen bidra till att bevara den biologiska mångfalden, minska klimatpåverkan och främja ett mer hållbart skogsbruk. Kommunerna har ett särskilt ansvar att gå före i omställningen. Genom att ställa krav i upphandlingarna kan de också säkerställa att skattepengar inte bidrar till förlust av biologisk mångfald, utan i stället stärker hållbara näringar.

Förslag: Kommunen ska i sin upphandling av trävaror aktivt söka och ge företräde till leverantörer som använder virke från naturnära skogsbruk.

Restaurera våtmark

I slättlandskapen är 90 procent av den historiska våtmarksarealen torrlagd, och därmed livsmiljön för många arter. Utdikade våtmarker släpper ut nästan lika mycket växthusgaser som hela vägtrafiken. Utdikningen har också lett till växtnäringsläckage som bidragit till övergödning och cirka 600 rödlistade arter är beroende av våtmarksmiljöer. Att återvåta, alltså återskapa, utdikade våtmarker är därför centralt i arbetet för att minska övergödning, minska utsläppen av växthusgaser, minska sårbarheten för klimatförändringar och för att gynna den biologiska mångfalden. Det ställs krav på Sverige att restaurera våtmarker med EU:s nya Naturrestaureringsförordning. Kommuner har stora möjligheter att arbeta med vattenvårdande

åtgärder på sin egen mark och inom gemensamma vattenråd och behöver öka takten om miljömålen och miljökvalitetsnormerna för vatten ska nås. En nyckelfaktor i åtgärdsarbetet har varit att införa lokala åtgärdssamordnare som bland annat hjälper markägare i arbetet med dispenser och tillstånd som krävs för att anlägga en våtmark.

Förslag: Återskapa X hektar våtmark i skogs- eller jordbrukslandskapet till år Y.

Stärk grön infrastruktur

Grön infrastruktur innebär att det finns gröna korridorer i landskapet med livsmiljöer där arter trivs och kan spridas. Det kan vara till exempel uppvuxen skog, sjöstränder eller gräsmarker. Där den gröna infrastrukturen har minskat kan åtgärder sättas in för att binda ihop försvagad grön infrastruktur med nya träd och buskar, skapa övergångar eller undergångar så att djur kan passera trafikleder och järnvägar. Där kommunen har rådighet bör de stärka svaga spridningsvägar för arter. Via informationsinsatser kan kommunen också ge privata markägare kunskap om de negativa konsekvenserna av ett fragmenterat landskap.

Förslag: Ta fram en kommunal åtgärdsplan för att stärka den gröna infrastrukturen i landskapet.

Tips: Inom ramen för den Lokala naturvårdssatsningen (LONA) kan kommuner söka stöd för projekt som bidrar till att stärka grön infrastruktur.

Gynna pollinerande insekter

Mycket tyder på att populationer av vildbin minskar nationellt. En tredjedel av Sveriges ca 300 vilda biarter är rödlistade enligt Artdatabanken. Samtidigt gör bin och andra pollinatörer en enormt stor nytta för växter och även för vår egen matförsörjning. Över 75 procent av världens jordbruksgrödor är helt eller delvis beroende av insektspollinering. Att stödja insatser för pollinatörer i landskapet är därför oerhört viktigt och kommuner kan göra mycket. Genom att ta fram en kommunal *pollineringsplan* struktureras arbetet med att förbättra för pollinatörer. En sådan pollineringsplan kan omfatta åtgärder som att:

- Klippa mindre areal av kommunens gräsmattor och låta gräsmarkerna blomma och sätta frö, inte minst vid vägkanter.
- Så vilda svenska ängsblommor för att omvandla gräsmark till äng.
- Bevara död solbelyst ved.
- Köpa in miljömärkta, gärna bivänliga, växter till parker och andra offentliga planeringar.
- Inventera grönytor och grön infrastruktur i syfte att kartlägga blomrika ängsmarker.
- Avsätta budgetmedel för arbetet med att gynna pollinatörer.
- Restaurera lämpliga marker.
- Prioritera ekologisk mat i offentlig upphandling.
- Bekämpa invasiva arter.

Förslag: Ta fram en kommunal pollineringsplan med tydliga budget- och tidsramar för att förbättra förutsättningarna för pollinerande insekter.

Tips: [Checklista](#) för kommunens arbete med blomrika vägkanter och [handledningen Från gräsytor till ängar](#).

Bekämpa invasiva arter

Invasiva främmande arter är ett stort hot mot den biologiska mångfalden och kan ge stora ekonomiska konsekvenser för enskilda markägare och för samhället i stort. Vissa invasiva främmande arter är upptagna på EU:s förteckning. Dessa är förbjudna att importera, sälja, odla, föda upp, transportera, använda, byta, släppa ut i naturen eller hålla levande exemplar av. Utöver de arter som är upptagna på EU:s förteckning tillkommer flertalet arter av nationell relevans såsom exempelvis blomsterlupin, kanadensiskt gullris och parkslide. Arbeta pågår med att införa en nationell förteckning. Kommuner har ett stort ansvar i arbetet med invasiva främmande arter som både markägare, exploatör och driftsansvarig för allmänna ytor. Kommunen behöver arbeta med en plan som innehåller budget och prioriteringar gällande bekämpning, en strategi för att undvika att nya problemarter introduceras (t.ex. genom att använda artdatabankens risklista vid nyplanteringar) samt visa på hur massor och avfall ska hanteras för att undvika spridning. Information till allmänheten och privata markägare är också en viktig åtgärd.

Förslag: Kartlägg bestånd av invasiva främmande arter och ta fram en handlingsplan för bekämpning och vidare arbete.

Kartlägg tätortsnära natur

Forskning visar att om parker och naturområden ska besökas ofta behöver de ligga inom 300 meter från bostaden, arbetsplatsen eller skolan. Idag går utvecklingen åt fel håll när det gäller attraktiv tätortsnära natur. Genom att arbeta proaktivt och ha bra underlag om varje grönyta nära tätorten kan kommunen göra bättre avvägningar i planering och beslut. En inventering av kommuninvånarnas nyttjande av tätortsnära natur och vad de ser som värdefullt i dessa ger en helhetsbild över vilka naturområden och parker som är särskilt attraktiva samt var det råder brist på grönytor. Utomhusundervisning, praktiserande av naturpedagogik och utomhusidrott som orientering kräver tillgång till parker och naturområden med tillräcklig storlek och närhet till skolan/förskolan. Därför bör en inventering ge särskilt utrymme åt kartläggning av barnens skogar.

Förslag: Kartlägg tätortsnära natur i kommunen samt hur kommuninvånarna använder dessa.

Mat och jordbruk

Ekologiskt jordbruk på kommunal mark

Jordbruk kan generera många nyttor utöver att bidra med nödvändiga livsmedel. Samtidigt har det också negativa effekter, som till exempel näringsläckage, spridning av bekämpningsmedel och klimatpåverkan. Enligt Artdatabanken är omkring 2400 rödlistade arter knutna till odlingslandskapet i någon mån. Ekologiskt jordbruk har i genomsnitt 30 procent högre

biologisk mångfald och använder sig inte av kemiska bekämpningsmedel eller konstgödsel. År 2017 antog Sverige ett mål om att 30 procent av landets jordbruksmark ska brukas ekologiskt till år 2030, men trots det har den ekologiska produktionen varit relativt oförändrad.

Jordbruksmark kan även lagra in kol i form av ökad mullhalt. För framtida odling är också god markhälsa väsentligt, till exempel god biologisk mångfald i marken. En signal på båda dessa är ökad mullhalt i jorden. Genom att ställa krav kopplade till brukandet av kommunal jordbruksmark som kan kommunen främja ett hållbart lantbruk.

Förslag: Ställ krav på att lantbrukare som arrenderar kommunal mark ska bruka marken ekologiskt samt att marken efter arrendets avslut inte ska ha försämrats i form av minskad mullhalt.

Tips: Rapporten [Lantbruket, samhället och den biologiska mångfalden](#) – Naturskyddsföreningen och Ekologiska lantbrukarna.

Miljösmart mat i kommunen

Tre miljoner måltider serveras varje dag i kommunala verksamheter. Enligt Livsmedelsverket hade endast en tredjedel av kommuner fastställt egna klimatmål för sina måltider år 2021. Med en kommunal livsmedelsstrategi med tydligt fokus på klimat och biologisk mångfald kan upphandlingen inom kommunens offentliga kök användas som en viktig hävstång för att öka efterfrågan på miljösmartare livsmedel och minska kommunens miljöavtryck. Klimatpåverkan från vegetabiliska råvaror är generellt mycket lägre än från animaliska råvaror. Därför bör kommunen aktivt bidra till minskad kött- och mejerikonsumtion till förmån för en betydligt större mängd växtbaserade måltider och proteinkällor. Ekologisk mat är gynnsamt för den biologiska mångfalden och har den sammantaget bästa miljöprestandan. Samtidigt är betande djur i naturbetesmarker också avgörande för en rik biologisk mångfald och för öppna landskap. En kommunal livsmedelsstrategi kan innehålla till exempel:

- Krav på minst 60 procent ekologiska livsmedel.
- Krav på ökad andel växtbaserad och klimatsmart producerad mat.
- Krav på KRAV-märkt eller naturbeteskött, när kött serveras.
- Stopp för produkter som medverkar till avskogning i tropikländer (t.ex. palmolja, kött från tropikerna, animalier som krävt sojabaserat foder).
- Mål för minskat matsvinn.

Förslag: Besluta om en livsmedelsstrategi för minskad klimatpåverkan och främjande av biologisk mångfald i kommunens matserveringar.

Minska matsvinnet

En tredjedel av all mat som produceras i världen slängs. Ett av FN:s mål inom Agenda 2030 är att halvera det globala matsvinnet per person fram till 2030. Matsvinn är den mat som slängs i onödan, som hade kunnat ätas om den hanterats på ett annat sätt. Med hjälp av ett mål om minskat matsvinn inom den kommunala verksamheten och en tydlig handlingsplan för att nå dit kan kommunen bidra till minskat matsvinn. Idag saknar nästan hälften av landets kommuner ett systematiskt arbete mot matsvinn.

Förslag: Anta en handlingsplan med mål om att minska matsvinnet inom den kommunala verksamheten till X procent till år Y.

Mer ängs- och betesmark

Slätterängar och naturbetesmarker utgör mycket artrika miljöer. Sveriges areal av ängsmark har minskat från 1,4 miljoner hektar i slutet av 1800-talet till ca 8 900 hektar idag, enligt statistik från Jordbruksverket. Ungefär en tredjedel av betesmarkerna finns kvar, jämfört med för hundra år sedan. Genom att studera var det tidigare funnits ängsmark och betesmark på 1900-talet kan intressanta områden identifieras för möjlig återställning/restaurering av äng eller naturbete. För att praktiskt återuppta hävderna av tidigare ängs- och betesmarker krävs dialog med kommunens eventuella arrendatorer och privata jordbrukare. Samtidigt måste det säkerställas att befintliga naturbetesmarker och slätterängar sköts på ett sätt som gynnar biologisk mångfald och motverkar igenväxning.

Förslag: Anta ett mål om att arealen ängsmark och naturbetesmark i kommunen ska öka med X hektar till år Y.

Bygg inte bort jordbruksmark

Brukningsvärd jordbruksmark är avgörande för en hållbar livsmedelsproduktion. Totalt förloras i snitt drygt 600 hektar åkermark årligen i Sverige, enligt en studie från Lunds universitet. Arealen åkermark är begränsad och går i regel inte att återskapa. Därför är det avgörande att, i enlighet med miljöbalken, planera så att tätorter inte bygger bort brukningsvärd jordbruksmark. Flera myndigheter, bland annat Jordbruksverket och MSB, vill att regeringen skärper skyddet av svensk jordbruksmark. Trots det har exploateringstakten inte minskat. Det är istället upp till varje enskild kommun att säkra bevarandet av jordbruksmark.

Förslag: Kommunen ska inte tillåta exploatering på jordbruksmark eller ängs- eller naturbetesmark.

Cirkulära näringsflöden

Idag är näringsflöden mellan stad och land närmast obefintliga. Näringskretsloppet behöver förbättras. Det viktiga kvävet återcirkuleras inte och i jordbruket tillförs kväve i form av energikrävande handelsgödsel. Kommuners VA-system är inte anpassade för att skilja ut näring utan allt blandas och blir då olämpligt för användning på åkermark. Samtidigt finns ett behov i många kommuner att bygga om/renovera/bygga nytt VA-system. När en kommun behöver göra omfattande investeringar i VA-systemet kan det löna sig att titta på nya system. Detta ger fördelar såsom minskad användning av dricksvatten, minskad belastning på reningsverk, samt en möjlighet att cirkulera näring tillbaka till odlingar. Detta kan ske på olika sätt, men grunden är att avskilja urinen direkt från toalett, kompostera avföring för sig (detta läggs inte ut på odlingar för matproduktion), använda grävatten för spolning eller spolningsfria toaletter. Sammantaget kan dessa nya system minska energianvändning både för kommuner och jordbruket, minska dricksvattenanvändningen, minska övergödning, öka cirkulationen av

värdefull näring tillbaka till odlingar och minska belastningen på reningsverk.

Förslag: Anta en långsiktig strategi för cirkulära VA-system vid nybyggnation av bostadsområden och nybyggnation/renovering av VA-system och reningsverk.

Vatten

Värna strandskyddet

Strandskyddet är en viktig del av allemansrätten. Lagstiftningen garanterar oss alla tillgång till stränder för bad och rekreation samtidigt som det skyddar den biologiska mångfalden vid stränderna. Dessutom spelar strandskyddet en viktig roll som ett skydd mot negativa effekter av klimatförändringarna, som till exempel kraftiga regn och översvämningar. Strandskyddet omfattar alla Sveriges kuster, sjöar och vattendrag. Strandskyddslagstiftningen är en förbudslagstiftning och lagen kräver att dispenser provas med stor restriktivitet. Trots det ges ett stort antal strandskyddsdispenser varje år. Forskning tyder på att varken de allmänna hänsynsreglerna eller miljökvalitetsnormer har en direkt betydelse vid beslut om dispenser samt att kumulativa effekter sällan beaktas (Zetterberg et al 2021. *Dispens från förbud att skada naturen*. Naturvårdsverket Rapport 7010 2021).

Förslag: Dispenser från strandskyddet ska ges med stor restriktivitet.

Motverka övergödning

Övergödning är ett av de allvarligaste miljöproblemen i sjöar och hav. Att åtgärda utsläppen vid källan är det mest effektiva sättet att motverka övergödning. Många åtgärder mot övergödning måste genomföras inom jordbrukssektorn – här kan kommunen bidra med information och stöd vid val och planering av åtgärder. Att återskapa eller anlägga våtmarker är också en effektiv åtgärd för att minska läckage av övergödande ämnen. När det gäller VA-sektorn har kommunen ett ansvar att se till att reningsverk och enskilda avlopp fungerar tillfredställande så att inte negativa effekter för skador på människors hälsa eller miljön uppstår. I Sverige finns det ungefär 700 000 små avloppsanläggningar som inte är anslutna till kommunala reningsverk. Ungefär en fjärdedel av dessa har enbart slamavskiljning och är olagliga. Att öka åtgärdstakten för att uppgradera dåligt fungerande små avlopp är angeläget för att minska övergödningen då de bidrar med oproportionerligt mycket fosforbelastning till sjöar och hav.

Förslag: Arbeta aktivt med tillsyn, information och åtgärder för att minska läckage från bland annat jordbruks- och VA-sektorn.

Miljöanpassa vattenkraft och riv ut dammar

Vattenkraften är en viktig förnybar energikälla men den påverkar samtidigt den biologiska mångfalden mycket negativt. Vattenkraftverk och dammar hindrar fiskars vandringar och förstör den naturliga flödesregimen. Enligt den nationella planen för vattenkraft ska alla svenska vattenkraftverk föras med moderna miljötillstånd. I Sverige finns över 2000 vattenkraftverk. De allra flesta producerar väldigt lite energi. Det är många gånger både ekologiskt och ekonomiskt klokt att riva ut ineffektiva kraftverk som inte producerar mycket

el. Att riva vandringshinder och dammar som inte har höga kulturvärden och inte fyller någon viktig funktion är en viktig miljöåtgärd för att nå miljökvalitetsmålet *Levande sjöar och vattendrag* och leva upp till vattendirektivets krav på god status i våra vatten. Det är viktigt att arbeta för att kommunens vattendrag öppnas upp så det skapas fria vandringsvägar för fisk och andra vattenlevande djur.

Förslag: Miljöanpassa kommunens vattenkraft och riv ut dammar och ineffektiva vattenkraftverk som inte har höga kulturvärden och inte fyller någon viktig funktion.

Tips: Kommuner kan ansöka om [bidrag från Bra Miljöval Miljöfond](#) för att åtgärda skador från vattenkraften i strömmande vatten.

Aktiv vattenplanering

Alla vattenförekomster i Sverige ska nå god ekologisk och kemisk status senast 2027 enligt vattendirektivet, EU:s ramdirektiv för vatten. Kommunerna har en central roll när det gäller att samordna och genomföra många av de åtgärder som behövs för att följa miljökvalitetsnormerna och leva upp till vattendirektivets krav. Enligt vattenmyndigheternas åtgärdsprogram ska kommunerna genomföra en förvaltningsövergripande vattenplanering med en helhetssyn utifrån ett avrinningsområdesperspektiv. Vattenplaneringen ska ha fokus på de yt- och grundvattenförekomster där det behövs åtgärder för att miljökvalitetsnormerna ska kunna följas. Kommunen behöver alltså arbeta aktivt med tillsyn och åtgärder för att skydda vattenmiljöer och förbättra statusen där det behövs i kommunens sjöar och vattendrag. En offensiv vattenplanering som tar ett helhetsgrepp kring kommunens vattenresurser är nödvändig för att nå god status i kommunens vattenförekomster och säkra tillgången på dricksvatten av hög kvalitet.

Förslag: Arbeta aktivt med vattenplanering så att miljökvalitetsnormerna i kommunens vattenförekomster nås senast 2027.

Tips: LIFE IP Rich Waters har tagit fram en [handbok](#) som ett stöd för kommuner som vill komma igång eller utveckla sitt vattenarbete.

Giftfri miljö

Minska användningen av skadliga kemikalier

Användningen av skadliga kemikalier måste minska – både för miljön och för vår hälsas skull. Ett av Sveriges 16 miljökvalitetsmål är *Giftfri miljö*, vilket bland annat säger att halterna av naturfrämmande ämnen ska vara nära noll och att kemikaliernas påverkan på människors hälsa och ekosystemen ska vara försumbar. Kommunerna kan göra viktiga insatser för en giftfri vardag och en giftfri miljö. Ett viktigt första steg är att ha en kemikalieplan för hur bland annat användningen av farliga kemikalier ska minimeras och hur de farligaste ämnena kan ersättas för att nå en giftfri miljö. En kommunövergripande kemikalieplan konkretiserar vilka åtgärder som behöver vidtas inom kommunens verksamhet, kommunens bolag och inom verksamheter som upphandlas av kommunen.

Förslag: Att kommunen antar en kemikalieplan med ambitiösa och konkreta mål och åtgärder.

Sanera förorenade områden

Historiens bristande regleringar och kunskap om kemikaliers risker för människor och natur har lämnat spår i form av förorenade områden. Länsstyrelsen har identifierat 86 000 platser runt om i Sverige där miljöfarlig verksamhet funnits. Av dessa anses 9 700 områden utgöra en stor risk för människors hälsa samt för miljön. Förorenade områden fungerar som ett läckande säll från vilket miljögifter sprids till omkringliggande områden. Det är med andra ord en tickande miljöbomb. Genom att inandas luft och damm samt genom kontakt med dricks- och ytvatten påverkas människors hälsa av dessa miljögifter. Utöver människors hälsa påverkas även den biologiska mångfalden samt förutsättningarna för fungerande ekosystem. Det är i första hand den som förorenat marken som ska betala för efterbehandlingen. Men om föroreningen skett före 1 juli 1969, då svensk miljölagstiftning trädde i kraft, gäller i de flesta fall att den som förorenat inte har någon skyldighet. Att bekosta en sanering faller då ofta på kommunen. Exempel på sådana områden är gamla soptippar, industriområden, bensinstationer, skjutfält och brandövningsplatser som tagits ur bruk innan 1 juli 1969. Ibland kan det vara kommunens egna verksamheter som har förorenat marken. Att efterbehandla förorenade områden är en kostsam process. Som stöd för efterbehandling kan kommuner ansöka om statlig finansiering av efterbehandling genom Naturvårdsverket.

Förslag: Identifiera förorenade områden i kommunen och sätt upp en plan för att sanera dessa.

Tillsyn av företag

Den kommunala nämnden ansvarar för tillsynen av bland annat hantering av kemiska produkter och varor i verksamheter som inte klassas som miljöfarliga samt hur förordningen om engångsprodukter uppfylls. Utöver dessa ansvarsområden ingår även tillsyn av föroreningsskador som inte omfattas av länsstyrelsens ansvar. Detta innebär att kommunen ska kontrollera att företag följer rådande lagstiftningen och att inga varor innehåller otillåtna kemikalier. Tillsyn kan utföras genom tillsynsbesök, där företaget visar att de har den dokumentation som krävs, eller genom att analyserade prover kan redovisas. Kemikalieinspektionen har genomfört tillsyn på en rad olika varor, som kommunen kan använda som utgångspunkt när företag och varor väljs ut för tillsyn.

Förslag: Kommunen ska bedriva tillsyn av företag för att kontrollera att de uppfyller rådande lagstiftning.

Tips: Läs mer om föroreningsskador på [Naturvårdsverkets webbsida](#).

Dricksvatten utan PFAS

PFAS är en grupp mycket svårnedbrytbara ämnen som sedan 50-talet använts till en rad olika ändamål. Idag används PFAS i princip i alla industrier och i en stor mängd olika konsumentprodukter. Till exempel används PFAS för i till exempel funktionskläder, skor, förpackningar, smink, skidvalla, brandskum och målarfärger. Till följd av att PFAS-föreningar aldrig bryts ned helt i naturen kan man idag hitta dem spridda över hela jorden. PFAS finns i så

gott som alla människors blod. Negativa hälsoeffekter från PFAS-ämnena kan uppstå redan vid mycket låga halter. Flera kartläggningar visar att dricksvattnet på flera orter i Sverige innehåller så höga PFAS-halter att befolkningen riskerar att få i sig mer än vad europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet anser vara säkert. Sverige har antagit ett gränsvärde i dricksvatten för de fyra mest undersökta PFAS (de så kallade PFAS-4) som börjar gälla 2026. Detta innebär att många kommuner kommer behöva rena PFAS från dricksvattnet eller byta källa. Det är bra att dricksvattnet som kommer ur kranen är fritt från PFAS men grundproblemen återstår. EU bereder ett förbud mot alla PFAS, men det kommer inte att lösa problemet med de halter som redan finns i miljön och våra dricksvattentäkter. Det kommer troligen ta tid innan förbudet är på plats. Dessutom fortsätter PFAS att läcka ut via industrier och avlopp, material och produkter. Därför måste PFAS-förorenad mark saneras och tillflödet av ny PFAS stoppas.

Förslag: Säkra kommunalt dricksvatten utan PFAS genom att utreda, sanera, förebygga och rena PFAS om det finns i dricksvattnet.

Kemikaliekrav i offentlig upphandling

Det finns många farliga kemikalier som kan medföra allvarliga och bestående effekter på människors hälsa och i miljön. Kommunen köper in mycket material och varor som kan innehålla farliga och oönskade kemikalier. Ambitiösa kemikaliekrav i den offentliga upphandlingen spelar därför en nyckelroll för den offentliga miljön, både inne och ute. Miljömärkningar bör premieras vid upphandlingar, både vid upphandlingar av material, produkter, mat och växter. Kommunen bör kräva att leverantören har ett system för att kontrollera att deras produkter inte innehåller farliga ämnen och bör utbilda både upphandlare och beställare så att avtalskraven följs upp under avtalstiden.

Förslag: Ställ strikta kemikaliekrav och krav på miljömärkt i den offentliga upphandlingen för att undvika farliga kemikalier i den offentliga miljön.

Giftfria material vid byggnation

För att minska miljöpåverkan vid byggnation är materialvalen avgörande. Vid nybyggnation och ombyggnation måste kommunen ställa krav på både projektör och entreprenör. Svanens kriterier för bostadshus, skolor och förskolor bör tillämpas och/eller att samtliga material och kemiska produkter som används bör uppfylla högsta kravnivån i Byggvarubedömningen, BASTA eller Sunda hus.

Förslag: Tillämpa material av högsta (möjliga) bedömningsnivå för att undvika olämpliga kemikalier vid nybyggnation och ombyggnation av kommunägda fastigheter.

Gör det lättare att lämna miljöfarligt avfall

Det är mycket viktigt att farligt avfall och produkter med farliga kemikalier hanteras rätt när de ska slängas. För att miljöfarligt avfall inte ska bli liggande eller kastas med vanliga soporna måste kommuninvånarna erbjudas en rimlig möjlighet att lämna sitt miljöfarliga avfall på miljöstationer avsedda för det. Att ha flera olika insamlingssystem gör det lättare att göra rätt,

exempelvis kan kommuner erbjuda en kombination av återvinningscentraler, fastighetsnära insamling, och konsumentnära insamling i form av miljöbil eller insamlingsskåp vid butiker. Det är även viktigt med information till kommunens invånare hur de ska hantera sitt miljöfarliga avfall.

Förslag: Öka tillgängligheten för att kunna lämna miljöfarligt avfall i kommunen.

Hållbar konsumtion och offentlig upphandling

Offentlig upphandling

Kommuners och regioners upphandlingar medför enligt Upphandlingsmyndigheten utsläpp av mer än 18 miljoner ton koldioxidekvivalenter. Det är en betydande andel av den samlade klimatpåverkan som svensk konsumtion orsakar. Idag uppgår offentlig upphandling till cirka 900 miljarder kronor. Kommuner och deras bolag står för nästan sju av tio upphandlingar och mer än hälften av volymen i kronor. Hållbarhetskrav bör ställas i offentliga inköp, men enligt återkommande rapporter från såväl Riksrevisionen som Naturvårdsverket görs det i alltför liten utsträckning.

Förslag: Anta mätbara hållbarhetsmål för kommunens upphandlingar och se till att samtliga upphandlingar i kommunen ställer miljökrav.

Stärk återbruket

Varje ny sak som tillverkas innebär en miljöpåverkan. För att minska vår negativa påverkan på klimat och biologisk mångfald måste användningen av resurser minska. Ett viktigt led i detta är att återbruka så mycket som möjligt. Kommunen kan på olika sätt främja möjligheten till återbruk. Kommunen kan till exempel:

- Starta återbruk på återvinningscentraler.
- Möjliggöra att möbler för offentliga miljöer och kontor, datorer och annan IT-utrustning som inte behövs på en arbetsplats/offentlig miljö kan användas på en annan arbetsplats.
- Göra cirkulära upphandlingar av möbler och arbetskläder som gynnar lång livslängd. Till exempel genom att anskaffa återbrukade möbler från extern part eller nya möbler med miljökrav och cirkulära perspektiv (uppgradera, reparera, demontera). Arbetskläder och textilier kan upphandlas med serviceavtal som täcker reparationer.
- Göra informationsinsatser och stötta exempelvis förskolor i att starta byteshyllor.
- Upplåta lokaler för så kallade Fixotek, där invånare kan laga och göra om prylar.

Förslag: Stärk möjligheten till återbruk i kommunen.

Stimulera delningsekonomin

Många saker som människor äger används idag väldigt sällan. Genom att i ökad utsträckning dela på saker behövs färre prylar, och de kan användas mer effektivt. Många system och

metoder för delning organiseras av invånare och föreningar. Kommunen kan bidra till att delningsekonomin tar fart. Detta kan ske genom till exempel:

- Klädbytardagar i samarbete med aktörer som Naturskyddsföreningen.
- Elbilspool, i första hand miljömärkt sådan, för offentlig verksamhet dagtid och för invånare kvällstid.
- Cykel- och lådcykelpool.
- Delning av verktyg/maskiner i kommunal verksamhet och kommunala bostadsbolag.
- Upplåtande av kommunala lokaler och odlingsytor.
- Samarbete med Fritidsbanken, som erbjuder lån av sport- och fritidsutrustning.
- Att kommunen går med i [Smarta Kartan](#). Här listas ställen där du kan hyra, byta, låna, ge och få. På kartan finns bland annat cykelkök, bytesgrupper, öppna kontor, låneställen och digitala plattformar.

Förslag: Stimulera delningsekonomi i kommunen.

Skolan och lärande för hållbar utveckling

Satsa på lärande för hållbar utveckling

Skola och utbildning lyder under nationella styrdokument med syfte att utbildningen ska vara likvärdig för alla elever i hela Sverige. I praktiken lämnar många unga idag grundskolan med mycket låga kunskaper inom hållbar utveckling medan andra elever har haft förmånen att få en utbildning som har rustat dem väl för att ta sig an omställningen till ett hållbart samhälle. Förskola, grundskola och gymnasium har ett tydligt uppdrag i läroplanerna att belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva kan anpassas för att skapa en hållbar utveckling. Hur väl detta genomförs skiftar mycket från skola till skola och från kommun till kommun och hänger ofta på engagerade lärare som drar ett tungt lass. För att eleverna ska få likvärdiga kunskaper och färdigheter inom hållbar utveckling krävs tydliga signaler från kommunen om att detta behöver prioriteras.

Förslag: Formulera mål och handlingsplan för förskolornas och skolornas arbete med lärande för hållbar utveckling inklusive uppföljning via det systematiska kvalitetsarbetet.

Kompetensutveckla rektorer, lärare och annan skolpersonal

Verksamma lärare och dagens lärarstudenter får inga eller otillräckliga kunskaper inom hållbar utveckling under sin utbildning. Detta skapar osäkerhet hos lärarna och hinder för en god undervisning som främjar hållbar utveckling. Skolverket gör nu satsningar för att åtgärda kunskapsluckorna men det ingår inte obligatoriskt i grundutbildningarna ännu och därför behövs det tydliga signaler från kommunfullmäktige om att kompetensutveckling behöver prioriteras. Rektorer behöver utveckla färdigheter för att leda och implementera lärande för hållbar utveckling på skolorna.

Förslag: Skapa förutsättningar för samtliga rektorer att delta i Skolverkets vidareutbildning för rektorer eller motsvarande utbildning samt erbjud kompetensutveckling inom lärande för

hållbar utveckling för samtliga pedagoger.

Samverkan mellan skolan och närsamhället

Skolans verksamhet bör vara en integrerad del av samhället, både genom samverkan med andra kommunala verksamheter och genom kontakter med näringslivet såväl som civilsamhället. Att eleverna får träffa samhällsaktörer, komma på studiebesök och upptäcka att det pågår en mängd saker i närsamhället för att ställa om till ett hållbart samhälle kan bidra till att eleverna känner hopp och en tro på att förändring till ett hållbart samhälle är möjligt inom ramen för ett demokratiskt samhälle.

Förslag: Ge ett uppdrag till samtliga kommunala verksamheter att undersöka på vilka sätt de kan samverka med skolor för att främja kommunens arbete med lärande för hållbar utveckling.

Satsa på gröna skolgårdar

Flera forskningsprojekt visar att en grön och naturlig skolgård med rumsindelning med hjälp av buskar, träd och blommor skapar goda pedagogiska möjligheter, gynnar den biologiska mångfalden, skyddar eleverna mot hetta och främjar rörelse och hälsa. Med grönska och egna odlingar på skolgården kan teori och praktik kombineras i en rad ämnen. Forskning visar också att ADHD-symptom minskar i en naturlig miljö och studier visar att barn som har kommit i kontakt med natur och mikroorganismer har lägre risk för sjukdomar kopplade till immunförsvaret, exempelvis astma och allergier. Skolgården och skolans närmiljö kan för vissa barn vara den första möjligheten att komma i kontakt med naturen om inte hemmet erbjuder det. Utöver att gynna biologisk mångfald och elevernas hälsa innebär grönare skolgårdar också en klimatanpassning då skolgårdarna står bättre rustade för skyfall och värmeböljor till följd av klimatförändringarna.

Förslag: Riv upp det mesta av asfalten på kommunens skolgårdar och skapa naturliga och gröna lekmiljöer.

Tips: Läs mer om fördelarna med gröna skolgårdar i [Arkitekten](#).

Övergripande

Satsa på friluftsliv

Hela 80 procent av svenskarna säger sig vara ute i naturen ganska eller mycket ofta på längre ledigheter, medan motsvarande siffra för vardagar ligger på cirka 50 procent, enligt Naturvårdsverket. Att vistas i naturen har positiva effekter på både den fysiska och psykiska hälsan. Möjligheten att utöva friluftsliv och att ha god tillgång till naturområden är därför värdefullt både för den enskilda människan och för samhället i stort. Att investera i sådant som gynnar ett ökat friluftsliv har många fördelar för såväl kommuninvånare som besökare. Det kan göras genom till exempel nya leder/ledmarkeringar, spänger, vindskydd och tillgänglig information.

Förslag: Gör ökade kommunala satsningar för att främja friluftsliv.

Tips: 2023 publicerade Naturvårdsverket en [undersökning](#) som samlar exempel som kan inspirera och underlätta andra kommuners arbete för att underlätta för friluftsliv.

Inrätta ett kommunalt miljöråd

Kommuner samverkar med och använder sig av expertis från civilsamhället i många frågor, vilket bör göras även på miljöområdet. Vinsten för kommunen är bättre beslutsunderlag och ökad kontakt med miljöföreningar som ofta sitter på expertkunskap, lokalkännedom och ett stort kontaktnät. En form för samverkan är att ingrätta ett miljöråd som rådgivande organ. Rådet samlas några gånger per år och tar upp aktuella miljöärenden, med fördel i ett tidigt skede.

Förslag: Ingrätta ett kommunalt miljöråd där miljöföreningar finns representerade.

Starta ett lokalt näringslivsnätverk för klimat och miljö

Kommunen kan främja omställningsviljan hos lokala företag och andra aktörer i näringsliv och akademi genom att skapa ett forum eller en plattform för att vara en del av kommunens klimatarbete, exempelvis ett nätverk för klimat och miljö. Ett sådant forum ger ett sammanhang att inspirera varandra och dela lärdomar. Det möjliggör även att fler kan ta ansvar och vara delaktiga i kommunens omställning och lägga fram egna åtgärdsplaner för att nå gemensamma mål. Det kan också ge utrymme för dialog kring behov eller innovationer för hållbar offentlig upphandling lokalt. Olika modeller för detta finns redan i flera kommuner.

Förslag: Starta eller vidareutveckla ett lokalt näringslivsnätverk för klimat och miljö.

Tips: Klimatkommunerna har [sammanställt exempel](#) på lokal samverkan.